

Savinalle

Karhun yhytin vain kerran, se oli laiha ja talvikarva lohkeili isoina paakkuina kyljistä, ei juuri koiraa kummempi. En ollut millänikään ennen kuin äkkäsin polun toisella puolen pallokorvaisen pikkunallen, olin kävellyt suoraan niiden välistä. Silloin pistin juoksuksi ja huusin vielä päälle kuin syötävä, ei tullut pieneen mieleenkään panna makuulle ja leikkiä kuollutta, se karhu nyt mikään idiootti ole.

Kortteenpohjan Hietastenkärjestä, kuutisen kilometriä Luopioisten kirkonkylästä itään, on löytynyt savi-idoli. Pyöreäkorvaisen pikku nallen näköinen muinaiskimpale, se on määritelty kivikautiseksi.

Kun kysyin tutkijalta, että voisiko esine olla ollut lelu, hän hymyili, niinkin on ajateltu.

Kaikkea ei edes kaukaisina aikoina tehty vain palvottavaksi. Vaikka paljon toki tehtiin.

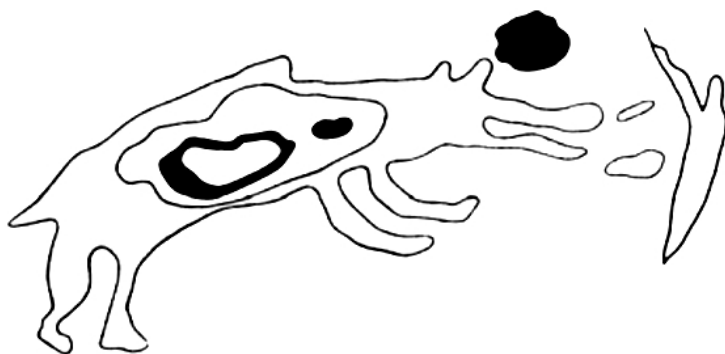
Miksi savesta voi muovailta nallen, mutta kallioon ei maalattu karhun kuvaa?

Suomen kalliomaalauksissa kuvatut karhut voi laskea yhden käden sormilla, eikä niistäkään vähistä voi olla varma ettei kyseessä sittenkin ole nippu parsoja.

Kivikautisilta hautapaikoilta on kuitenkin löytynyt karhun kynsiä ja sormia, mahdollisesti taljoista säilyneinä jäänteinä. Kun vainaja käärittiin eläimen turkkiin, hänelle luotiin "toinen nahka". Uudelleensyntyvän saattajaeläimen kuori turvasi vainajan matkan tuonpuoleiseen.

Kotoisessa pronssikautisessa aineistossa on huutava karhujen puute, tosin pronssikaudelta on löydetty muutenkin vain vähän hautapaikkoja ja esineistöä.

Länsi-Siperiassa on pronssikautiseen okunevo-kulttuuriin liitetty kalliomaalaus, jota kutsutaan nimellä Tomin auringonsyöjä (The Sun Eater of Tom).

Kuvan on tulkittu esittävän kosmista metsästystä, jossa karhu syö auringon (ja menee nukkumaan vatsa täysinäisenä).

Karhuun ja sen talviuneen liittyy erilaisia vuodenkiertomyyttejä. Myös karhun synnystä on olemassa laaja ja varsin kansainvälinen myyttikokonaisuus. Kertomuksia taivaasta laskeutuneesta tai karkotetusta karhusta tavataan Siperian metsästäjäkansoilla. Niitä on kirjattu muistiin myös Suomesta:

Missä on Ohto synnytetty, mesikämmen käännytetty?

Luona kuun, tykönä päivän, Otavaisen olkapäillä.

Tarinan mukaan karhu teki tassullaan reiän taivaankanteen, ja pääsi siitä kurkistelemaan maahan. Karhu piti näkemästään ja pyysi päästä elämään maan päälle. Toisen syntytarun mukaan karhu on syntynyt Mehtolassa, havumetsävyöhykkeen alkumetsässä. Runomuotoisia kertomuksia on tulkittu myös niin, että karhun henki syntyi taivaissa ja ruumis Hongottaren maakohdussa.

Rautakaudelle tultaessa karhun jäänteitä ja karhuun liittyvää esineistöä ilmaantui taas hautauksiin Suomessakin. Haudoista on löytynyt karhunaljoja, hampaita ja kynsiä tai sormia, mutta myös pronssisia karhunhammasriipuksia.

Näitä riipuksia tunnetaan Suomesta hieman yli sata kappaletta, suurin osa niistä on löydetty Lounais-Suomesta poltto- ja ruumishaudoista yksittäisinä kappaleina tai monen hampaan rivistöinä.

Kaikki ruumishautauksista löytyneet pronssiriipukset ovat kuuluneet naisille, kun taas yksittäisiä karhun kynsiä tai hampaita on löydetty niin miesten kuin naistenkin haudoista. Yksittäisiä kynsiä tai hampaita on todennäköisesti pidetty kaulakoruina ja hammasrivistöjä vyön tapaan naisten lantiolla.

Karhu oli uudelleensyntyjä, talviunilta poikaset pesässään heräävä arjen jumala, jolla oli nimiä enemmän kuin päiviä vuodessa. Mutta pyhän olennon ja mahdollisen esivanhemman* lisäksi se oli sekä peto että saaliseläin, hyvää ruokaa.

Talvista karhunkaatoa seurasivat karhupeijaiset, jotka olivat samalla sekä karhun hääjuhlalla että hautajaisilla. Kuollut karhu naitettiin kylän naiselle tai miehelle. Karhulle katettiin pöytään oma paikka ja sille tarjottiin juhlien antimia.

Peijaisrunossa toivottiin, että karhu muistaisi alkukotiinsa palattuaan kertoa kuinka hyvänä häntä juhlissa pidettiin, ja kuinka tarjottiin olutta.

"Lyökäämme kättä kämmenillä, läpätäkäämme lapikkailla!" laulettiin Itä-Suomessa samalla kuollutta karhua kätellen.

Aikuisella naisella uskottiin olevan karhun kanssa yhtä vahva, ellei vahvempi väki eli näkymätön väen voima. Se oli erityisen väkevä hedelmällisyyteen liittyvissä asioissa. Niinpä nainen pystyi suojelemaan karjaa nälkäisiltä karhuilta pyllistelemällä takamus paljaana pellon reunoilta metsiin päin.

Pyllytys saattoi kestää koko päivän.

Keskiajalta alkaen kristilliset kirkot pyrkivät suitsimaan karhukulttia ja peijaiskulttuuria, karhutkin alkoivat käydä vähiin.

Miksi lapset nukkuvat nallekarhu kainalossaan?

*Karhunpoika sairastaa, häntä hellikäämme.
Lääkkeillä hoidelkaa Nalleystäväämme.
Maito tuore lämpöinen hyväks olla voisi.
Vehnäkorppu valkoinen ehkä avun toisi.*

Me emme enää tiedä, mikä nalleystävämme alkuperäinen nimi oli. Karhu on vain yksi sen monista toisintonimistä: karsi, lalli, karvajalka, murri, köntys (myös kaskipeltojen jumala), oksi, pöppö (myös täi), jumalan vilja, kontio, metsän kuningas, nalle, ohto, kouko, karhu, kultarinta, otso, mesikämmen, levieottsa.

On mahdollista, että karhun nimitykseen vaikuttaneet lähdesanat ovat kadonneet kielestä.

Hyväkuntoinen, talviuniaan vetelevä karhu ei ulosta, virtsaa, syö eikä juo. Kun pennut ovat syntyneet, ne pitävät pientä jatkuvaa äininää, ä-ä-ä-ä-ä. Emo ei sano mitään vaan maata retkottaa pennut kainalossaan.

Naaras hedelmöittyy jo kesäkuussa, mutta alkio jää munanjohtimeen odottelemaan syksyä. Jos emo on hyvässä kunnossa, alkio jatkaa matkaa ja kiinnittyy kohtuun. Tämä selittää sen, miksi karhun raskausaika kestää vain parisen kuukautta.

Syntyessään pennut ovat hyvin pieniä.

Muistam murrin syntyneen, karrim pòijan kasvaneen. Tunnen Otson ja Björnin, en juo karhua, saan siitä rakkoja kitalakeen, niitä ei aiheuta tabu, vaan karvas mallas.

* Myytti karhun kansasta

Lähteitä:

Auli Oksanen:

KARHU, KONTIO, OHTO JA OTSO

Karhun nimitysten kielellisillä lähteillä

Suomen kansan vanhat laulut

ns. Viitasaari -teksti "Karhun häät" 1600-1700-luku

Alice Karsson: Karhujen talviuni on fysiologinen ihme